

HADİSLERİN HADİSLERE ARZI

- 1- Ayetler hadislerin değerlendirilmesinde kıstas kabul edildiği gibi, onunla aynı seviyede olmasa bile hadisler de kendi içlerinde birbirlerine karşı kıstas olarak kullanılmaktadır. Mudrec, maklub ve benzeri ilimlerde aynı hadisin tariklerinin birbirleriyle karşılaştırılması suretiyle hadisin gerçek durumu ortaya çıkarılmaya çalışıldığı gibi, (haricî tercih metotlarında geçtiği üzere) haber-i vâhidler birbirleriyle tearuz ettiğinde, bir başka hadis tarafından desteklenmek tercih sebebi olmaktadır. Burada ise bir hadisin başka bir hadise arzı sebebiyle reddi söz konusu edilecektir. Mesned olarak kabul edilen taraf kıstas kabul edilmekte, buna uymayan ise terk edilmektedir.

Ahad haberin reddinde ölçü olarak alınacak hadisteki vasıf ne olacak sorusuna Hatîb Bağdâdî, sünnet-i malumeye ve sünnet konumundaki amel edilen fiile aykırı olmayı zikreder. Onun bu izahında kıstas iki tanedir: Birincisi, herkes tarafından bilinen ve amel edilen sünnet. Bu, tevatüren gelen bir uygulamadır. Buna icma, keza manevi mutevatir de diyebiliriz. İkincisi el-fi'lu'l-câri mecra's-sunne'dir (sünnet çizgisinde olan fiilî uygulama). Dolayısıyla hadisin ümmetin ameline aykırı olmaması gerekir. Çünkü o da sünnetten bir mesnede dayanmaktadır. Bu da bir anlamda ümmetin icması olmaktadır. İbn Kuteybe Hatîb'in temas ettiği bu hususa daha önce şöyle değinmekteydi: "Rasulullah devrinde amel edilen bir şeyle ikinci asırda da, üçüncü ve dördüncü asırda da amel edilmiştir. İnsanların hepsinin birden beldelerinde veya dönemlerinde amel edilen bir şeyden topluca başka bir şeye dönmesi caiz olmaz (böyle bir şey düşünülemez). Fertler arasında böyle bir şey olmayacağı gibi dönemler arasında da böyle bir değişim hayli hayli olmaz."

Manevi de olsa mutevatir, kesinlik arz ettiği için ahad haberin onunla teste tabi tutulması makuldür. Onun sünnet çizgisinde olan fiilî uygulama ifadesi, Mâlik'in el-amelu indenâ kezâ (Bu husustaki amel bizim Medine'de böyledir.) sözüne benzemektedir. Malikilerin bunu Medine'ye hasretmelerine karşın, genel olarak bütün Müslümanlar arasında devam eden bir amelin peygamberimiz tarafından tasdik edilmiş olduğu düşünülebilir. Dolayısıyla ümmetin amel etmesi sünneti işaret ettiği için, bu da haber-i vâhidi değerlendirmede delil olabilir.

İbnu'l-Kayyim ise ölçü olarak alınacak olanı sarîh sünnet diye ifade etmektedir. Onun bu sözle neyi murat ettiği net değilse de kesinlik arz eden sünneti (ve hadisi) kastettiği anlaşılmaktadır ki bu da yine mutevatir olmaktadır. Nitekim İbn Hacer'in de mikyas olacak hadisin mutevatir olması şartını getirmesi bunu teyit eder mahiyettedir.

Bu mülâhazalar göz önünde bulundurulduğunda, haber-i vâhidin manevi mutevatir veya yaşayan fiilî sünnete aykırı olmamasına dikkat edilmektedir denebilir. Biz —İbn Teymiyye'nin de belirttiği gibi—bunun yanına, istifaze yoluyla gelen bilgilerin de eklenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü uygulama da bu yönde olmuş, birtakım rivayetler reddedilirken kıstas olarak alınan hadis her zaman mutevatir olmamıştır.

Konu bir nevi ihtilâfu'l-hadîs bahsine benzemekte ise de burada söz konusu edilen iki delil ahad haber değildir, bir taraftaki kuvvet yönüyle diğerinden üstündür. Bu açıdan aralarında gerçekte bir tearuz yoktur. Çünkü gerçek tearuz iki eşit delil arasında söz konusudur. Burada ise bir rivayetin reddine sebep olarak, muhalefetin söz konusu edilmesinden öte bir durum yoktur. Çünkü bir tarafta kesinlik (veya kesinliğe yakın durum) arz eden bir bilgi bulunurken

diğer tarafta zan söz konusudur. Bu yönüyle de bir nebze şâz-mahfuz çatışmasına benzemektedir.

2- Hadislerin hadislere arzında takip edilecek yöntem

Bir hadisin mutevatir veya mustefiz seviyedeki bir hadise aykırı olduğunu söylemek için öncelikli olarak göz önünde bulundurulması gereken hususlar vardır:

Hadisin bütün tariklerini toplamaya çalışarak, ravilerden kaynaklanmış olabilecek eksiklik sebebiyle tearuzun meydana gelip gelmediğini tespit.

Tearuz vakıa olarak tespit edildikten sonra sahih te'vil yollarıyla ahad rivayetin muvafakatinin sağlanması.

Te'vil imkânı da kalmadığında neshin söz konusu olup olmadığının tetkiki.

Hadisin bırakılması.

3- Hadislerin hadislere arzına misaller